

SÕNADE ASEMELE RISTSÕNAD

Koolireform

Sellal kui pea mõistatab aja täiteks ristsõnu, haarab käsi riigilist keskkooli õpiku. Saan otsitud vastuse. Rohkemgi veel. Unustan end õpikut lugema. Nii elustav on end vahel taas asetada õpilasaastatesse.

Ent miski ei pöördu muutumatuks tagasi. Omal ajal uskusime õpiku ja õpetaja olevat targad ning eksimatud. Enamik õpilasi ei söanda nüüdki ja vähesed ei viitsi tarkadega vaielda. Juba edasiõppimise huvides on kasulik õpikud kiiresti pähe ajada. Valemid, mõisted, määratlused. Kes aru saab, see mõtestab valemid ja mõisted oma sõnadega lahti. Kes ei saa aru, peab tuupima. Vahel tuubib terve klass, sest mõnele õpetajale meeldib nii ja õpik kah ei aita.

Loen definitsiooni: «Imperialism on kapitalism, mida iseloomustab eelkõige monopolide valitsemise kehtestamine.» Monopolide valitsemine? Kes keda või mida? Küsin järgmisel päeval kolleegilt. Too vastab, et kodus oli poeg sedasama küsinud. Nad arutlenud: ema valitsemine perekonnas, s. t. ema valitseb isa ja poja üle või hoopis isa ja poeg valitsevad ema üle. Ei võta kinni. Kui õpikus on mõeldud, et kehtestub monopolide valitsev seisund või ülevõim või muud säärast, siis ka öeldagu nõnda, selgelt. Seda definitsiooni läheb õppuril vaja lõpu- ja sisseastumiseksamilgi.

Mõnest asjast õpikus saad sina, täiskasvanu, päris oma peaga jagu. Näiteks pildiallkiri: «Komisjonide nimetused tõendavad, et Kommuun lõi uue riigiparaadi, aga mitte Pariisi linna lihtsa valitsemisorgani.» Ilmne tõlkesaamatus. Peaks olema nõnda: «... Kommuun lõi uue riigiparaadi, mitte aga lihtsalt Pariisi linna valitsemisorgani.» Õpilasele, kes juhtub «lihtsa» juurde mõtlema jääma, läheb lugu keeruliseks. Ei tea veel, millise hinde ta oma vastuse eest saab.

Ajaloo-, kirjandus-, geograafia-, bioloogia- jt. õpikute põhihüda on nende loengulisus. Loengud on ülikooli, mitte üldkooli jaoks! Vaatad mõnesid lauseid ega oska palju paha öelda. Aga kooliraaamatusse nad ei kõlba. Näited ikka sellest samast õpikust, mida jäin lehitsema. «Ehkki preisi junkrud ja kodanlus taotlesid reaktsioonilisi eesmärke, oli Saksamaa sõda Prantsusmaa vastu sakslaste seisukohalt objektiivselt rahvuslik ja progressiivne.» (Risune lause.) «Teine tööline, juveliir Leo Frankel (1844—1896), ungari töölisliikumise silmapaistev tegelane, kes oli asunud elama Prantsusmaale, oli veendunud revolutsionäär, kes vihkas kirklikult tööliisklassi vaenlasi.» (Ehk saab lihtsamalt: «... Leo Frankel (1844—1896), Prantsusmaale elama asunud silmapaistev ungari töölisliikumise tegelane, oli

veendunud revolutsionäär, kes...») Piisavalt segane on kordav küsimus: «... milliseks muutus sõja iseloom Prantsusmaa ja Saksamaa poolt pärast vabariigi väljakuulutamist Prantsusmaal?»

Lehitsetav raamat on IX klassi «Uusaeg» II osa (1979). Tõtt tunnistades päris toekas abilaine lastele. Üsna püüdlikult tõlgitud ja toimetatud. Vaatan päistiitlilt tutvustust: «Õpik on autasustatud esimese preemiaga ajalooõpikute avalikul konkursil 1962. a.» Nojaa. Preemia on autasu, nõnda siis autasuga autasustatud. Ja veel: mida õpik autasuga teeb, eks ikka autorid ole selle saanud. See arutlus on norivat laadi nagu nood etteheitedki loengulisuse ja segasuse pärast. Ent ometi. Ükski õpik ei tohi sisaldada lahtisi otsi, mida tema noor kasutajaskond omal jõul sõlmida ei suuda.

I klassi loodusõpetuse töövihik küsib lapselt, kui mitu kehaosa on loomal (abistavalt juures küüliku pilt). Ta peab kirjutama selge arvu: loomal on kehaosa. Ilmneb, et õige vastus on 5: pea, kael, keha, saba ja jalgad. «Kuidas nii?» imestab laps. Üksnes jalg saab ta kokku lugedes 4. Muide, kaela ei oska I klass küüliku kehaosana eristada. Õpik, ära esita eksitavaid küsimusi!

Üllatused jätkuvad järgmises klassis. Kõige muu hulgas õpitakse, et «kõõgiviljataimede söödavaid osi nimetatakse kõõgiviljadeks». Ka see tahab olla tark definitsioon.

Keskkooli hilisema klassiga seostub järgmine näide. Esimest aastat õpetab bioloogiat inullukevadine ülikooli lõpetanu, kes toetub loengutele. Just nimelt toetub — ei loe maha, vaid jutustab ümber. Ja esimest aastat saab klass bioloogiast aru. Varem, õpiku ja seda kummardava õpetaja aegu ei saanud aru.

Ükskõik keda küsitleda, igaüks lisab midagi nurisevat ükskõik millise aine õpikute kohta, emakeeleõpetus kaasa arvatud. Vaesed õppurid! Nad on pidanud lugema ja meelde jätma, et «sõnastusõpetus on lause- ja sõnavaraelementide teadlik kasutamine keeles». Kuidas saab õpetus (teooria) olla kasutamine (praktika)! Või säherdune soovitus: «Lausestamisel tuleb mõelda ka sellele, et kuulajal või lugejal oleks vaheldust, mistõttu tulebki lihtsamate mõtete väljendamiseks kasutada lühikesi lauseid, keerulisemate jaoks aga pikki lauseid.» Kunst sellel ongi, et ütled keerulise mõtte välja lihtsa lühikese lausega!

Mitte alati ei ole lapsed süüdi oma kooliteadmiste pinnalisuses ja hõreduses. Nii mõndagi hinnet madaldab õppeainete raskekujuline ja tuim esitus. Koolireformi aega on nimetatud küpsete otsuste ajaks. Saab teha küllaltki suuri muudatusi. Tõtatakse ümber õppeplaanid, programmid, kogu õppekirjandus. Ehk pole ülearune soovida täiemat tähelepanu sõnastusele. Millal siis veel kui mitte nüüd!

HELJU VALS